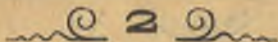

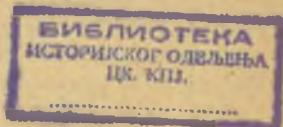
АГИТАЦИОНА БИБЛИОТЕКА
СРПСКЕ СОЦИЈАЛ-ДЕМОКРАТСКЕ СТРАНКЕ

ВИЉЕМ ЛИБКНЕХТ

ШТА ОУ СОЦИЈАЛДЕМОКРАТИ
== И ШТА ХОЋЕ ОНИ? ==

С НЕМАЧКОГ
ДРАГУТИН ЂУРИЋ

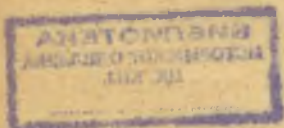

ооооо Издање ооооо
Социјалистичке Књижаре
ооо Београд 1908. ооо

ЦЕНА 0-10 ДИН.

95
11.5.05 11.9

D 293

BIBLIOTEKA I A G K S K A

Br. inv. nab. 5523/19

Штамларија „Меркур“ Милићевића и Стефановића
Краља Петра 45.

Да почнемо са неколике примедбе о имену наше партије. Она се зове *социјалдемократска* или *социјалистичка радничка партија*; наша је застава *социјална демократија, социјализам*. Социјалдемократски и социјална демократија значи више него демократски, демократија. Демократија је, прво, народна влада т. ј. влада уз учешће народа и, друго, заједница оних који хоће овакву владу; демократски су захтеви они који осигуравају и проширују учешће народа у владавини.

Често се реч демократија преводи са „влада народа.“ Али то није сасвим тачно, свакако не одговара паметном схватању појма демократија. Сви поданици једне државе сачињавају „народ“, а сви не могу владати, јер не остаје нико *над ким* ће се владати. Кад *неко влада* мора да постоји и други *неко над ким* се влада — где се пак ни над ким не влада, јер су сви на влади, ту, наравно, и нема никакве владавине.

Сасвим је умесан захтев да сви државни поданици — сем малолетних — равноправно учествују у државној управи, и не може се

прорицати да би завођење таквога државног система омогућило уништење друштвених зала и невоља. Зашто дакле не задржати име „демократија“, које има и своју историју? *Баи зато* што има своју историју. Од како је постало модерно буржоаско друштво са његовим класним супротностима и његовом класном борбом, често је застава демократије употребљавана као вео *да се застрје провала*, која зија између разних класа друштвених. Ми смо чак доживели да видимо, како се *непријатељи раднога народа* боре против тога истог народа *под заставом демократије*. Чак и у устима оних демократа, који искрено желе народну владу, реч демократија има један ограничен смисао, ограничен на област *политичку и државну*. Додуше ово је схватање нелогично, али оно постоји, те име демократија *није могло послужити оној партији*, која, истина, хоће народну владу, али која опет ту владу не сматра као *циљ*, већ као *средство*, која сматра да је циљ државе *да створи својим поданицима што веће благостање* и која најзад налази, да се овај циљ може остварити једино *правилним регулисањем рада који је потребан друштву*.

Ово гледиште изражено је у речи *социјална демократија, социјалдемократски*. Социјално значи друштвено, оно што се односи на друштво; социјална демократија је *народна*

влада и у друштвеној области исто тако као и у области државној, то је праведно, разумно и човечно уређење државе и друштва. Социјализам је наука о друштву, наука о садашњем друштву, које је рђаво уређено, и о друштву које ћемо ми добро и разумно уредити; *социјалистички* је оно што се односи на ову науку о друштву, што дела у њеном смислу; *социјалист* је онај који тежи да преобрази друштво у смислу социјализма, те тако *социјалистички* и *социјалист*, у суштини значи једно исто што и *социјалдемократски* и *социјалдемократ*.

Радничка партија зовемо се ми зато што радни народ има највише *интереса* и по својој многобројности једино он има *снаге* да заведе такво друштвено уређење. А потребно је рећи да ми под радним народом разумемо не само индустриске раднике, већ *све оне који не живе од рада других*, дакле поред варошких и сeosких најамних радника још и све ситне сељаке и сопственике малих радионица, који пате под теретом капитала као и најамни радници. Често ови ситни сопственици пате и више него најамни радници. Има маса ситних мајстора, који суботом морају да трчкарају по неколико часова, да би скупили неку сумицу за исплату наднице својим „радницима“ и који би били задовољни, када би могли зарадити колико и један фабрички радник.

Да видимо сада, шта хоћемо ми, социјал-демократи.

На конгресу немачких социјалдемократа у Готи (од 22. до 27. Маја 1875) после дужег и исцрпног саветовања једногласно је примљен овај програм*.)

I. Рад је извор свега богатства и све културе, а пошто је општекористан рад могућан само у друштву, у заједници, то и сви производи рада треба да припадну друштву, то јест свима члановима друштва, али под условом да су сви обавезни да раде а сви имају подједнака права да своје истинске и умесне потребе подмире из друштвеног богатства.

У данашњем друштву средства за рад монопол су капиталистичке класе; зависност радничке класе, која долази услед овога монопола, узрок је беде и ропства у свима формама.

За ослобођење рада потребно је да средства за рад постану друштвена својина и да се друштвено регулише целокупан рад, а приход од рада да се употреби на општу корист и да се праведно расподели.

Ослобођење рада мора бити дело радничке класе, према којој све остале класе сачињавају само једну реакционарну масу.

II. Држећи се ових начела социјалистичка радничка партија Немачке тежи и радиће свима законитим¹⁾ средствима да створи слободну државу и социјали-

*) Овај је програм замењен 1891 новим *ерфуртским програмом*, који је примила као свој и наша партија. Ми смо задржали оригинални текст Либкнехтов не-исмењен.

Пр. прев.

¹⁾ На конгресу у Видену, који је одржан после доношења „закона о социјалистима,“ једногласно је решено да се ова реч избрише из програма.

стичко друштво, да сломи „гвоздени закон о надници“ укидањем система најамног рада, да уништи експлоатацију у сваком облику, да уништи сваку социјалну и поличичку неједнакост.

Социјалистичка радничка партија Немачке, ма да има да дела најпре у националном оквиру, свесна је интернационалнога карактера радничкога покрета и решена је да испуњава све дужности, које радницима намеће овакав карактер њихова покрета, да би се обистинило збратимљење свију људи.

Социјалистичка радничка партија Немачке тражи као основе државе :

1. Опште, једнако, непосредно изборно и бирачко право, са тајним гласањем свију државних поданика од двадесете године у свима изборима и гласањима у држави и општини. Гласање се мора обављати недељом или празником.

2. Непосредно народно законодавство. Народ одлучује о рату и миру.

3. Општа војна обавеза. Народна одбрана на место стајаће војске.

4. Укидање свију изузетних закона, нарочито закона о штампи, о удружењима и о зборовима; уопште укидање свију закона који ограничавају слободно исказивање мисли, слободно мишљење и испитивање.

5. Народна правосуђе. Бесплатни правни спорови.

6. Држава се стара о општем и једнаком васпитању народа. Општа обавеза посећивања школе. Бесплатна настава у свима васпитним заводима. Религија је приватна ствар.

У данашњем друштву социјалистичка радничка партија Немачке тражи :

1. Што је могуће веће проширење поличичких права и слобода у смислу горњих захтева.

2. Један једини прогресивни порез на приход за државу и општину на место свију данашњих а нарочито на место посредних пореза, који оптерећују народ.

3. Неограничено право удруживања.
4. Нормални радни дан који одговара друштвеним потребама. Забрана рада у недељу.
5. Забрана дечијег рада и сваког женског рада који штети здравље и морал.
6. Законска заштита живота и здравља радника. Санитетска контрола над радничким становима. Чиновници изабрани од радника да надгледају руднике, фабричку, радионичку и кућевну индустрију. Закон о стварној одговорности послодавца за пострадале раднике у њиховим предузећима.
7. Регулисање рада апсеника.
8. Пуна самоуправа за све радничке касе за узајамно потпомагање.

Може ли човек бити против овога програма ако му је искрено на срцу добро својих ближњих? Ко може порицати, ако му није у вољи његово сопствено ropство и експлоатисање и ако му није у интересу ropство и експлоатисање његових ближњих, ко може порицати, велимо, да би испуњење овога програма донело благостање народу?

Посматрајмо државу и општину онакве какве су.

Сва средства за владање и уживање налазе се у рукама једне мале мањине; и, наравно, ова мањина користи се својом влашћу да задобије и утврди за себе монопол свију користи, које јој даје владавина у држави и општини, и да спречи обесправљеној већини задобијање социјалних неполитичких права.

Ко врши политичку власт? Једна малена мањина привилегисаних по рођењу и по бо-

гатству. Огромна већина народа нема апсолутно никакве моћи, па зато и нема никаквих права; јер право, за којим не стоји сила која ће га остварити, само је привидно прво, једна играчка, варка која уноси забуну међу људе. Каква значаја нпр. има право бирања посланика, који сме само говорити, али на владу не може да врши никакав утицај? Владајућа мањина влада *за себе*, а не за обесправљену већину. Између владајућих и оних над којима се влада не може постојати заједница интереса исто тако као што заједница интереса не може постојати између поседника плантажа и црнаца робова. За поседника плантажа и не долази у питање интерес црнаца; меродаван је за њега једино његов сопствени интерес, и он поступа с црнцима онако како му његов интерес наређује. Исто је тако и у данашњој држави. Не води се рачун о интересима народа, већ искључиво о интересима владајуће мањине. Интерес оних над којима се влада ставити у службу интересу оних који владају, то је основа и циљ владања, *то значи владати*. Тако ће бити све док буде оних који владају и оних над којима се влада, јер *владање* је по својој природи *експлоатисање*.

Из овога излази да интереси народа захтевају преображај државе из основа и у њеној суштини. Држава не сме више бити домена појединих личности, сталежа и класа; она мора

постати удружење пуноправних и равноправних грађана, од којих ни један неће владати над другима, нити ће ико бити обесправљен влашћу других.

То хоће социјална демократија.

Ми хоћемо *на место данашње класне државе слободну народну државу.*

Сам наш програм жигоше као клевету познато тврђење наших противника, да социјална демократија хоће да прибави радничкој класи *власт* у држави. Ми смо већ казали да је појам власт у опште недемократска и да се он, дакле, не слаже ни са принципима социјалне демократије. Јер су сви слободњачки захтеви демократије у исто враме и захтеви социјалне демократије. Разлика је између демократије и социјалне демократије у томе, што *ова* извлачи конзеквенце, остаје увек и до краја доследна демократским принципима, док *она*, сапета буржоаским предрасудама, нема куражи ни снаге да то исто учини. *Социјална демократија је конзеквентна демократија.* Она хоће државну и друштвену организацију, која, оснивајући се на равноправности свију људи, угушује изворе неједнакости, не трпи ни господаре ни слуге и заснива *братску заједницу слободних људи.*

Да би ово било могуће, мора се уништити данашњи *начин производње*, мора се преобразити *економска основа* друштва, то јест мора

се преобразити начин рада, *систем рада* (произвођења) у друштву.

Рад је мати свега друштвеног богатства, све културе. Све што имамо, добили смо радом и ово што смо постали, постали смо радом. Раду имамо да захвалимо за све. Али не нашем *личном* раду, (њему само незнатним делом), већ *општем друштвеном* раду. Могуће је, додуше, — то ми често виђамо — уживати благодети културе и без личнога рада; али је и највреднијем, најиздржљивијем човеку при најнапорнијем раду апсолутно немогуће да живи као културан човек *без општег друштвеног рада*, јер је тек *овај рад* створио културу, без њега ми бисмо били животиње, а не људи. Отуда произлази *комунистичка природа рада* (по природи својој рад тражи заједницу) на којој почивају држава и друштво. *Рад* је увек имао овај комунистички карактер: и рад античкога и средњевековног роба, као и рад модернога најамног радника. Али *продукат* рада није имао овај комунистички карактер, па га ни данас нема. Антички роб радио је за свога господара; средњевековни роб за поседника земље; а модерни најамни радник ради за капиталиста. *У томе* је недоследност, *у томе* неправда, коју хоће да прекине социјална демократија. Друштвено-комунистички карактер рада треба да се пренесе и на *продукат* рада; *продукат* рада треба да буде

својина радника, рад не треба да буде више општа *беда*, већ опште *уживање*.

Види се и из досадањег како је смешан прекор као да ми хоћемо да укинемо својину. Нећемо ми да укинемо својину, већ хоћемо да укинемо укидање својине, хоћемо да укинемо *лажну* својину, која је у ствари присвајање *туђега* рада, хоћемо да укинемо *дрвштвену крађу*. Маркс је то назвао „експропријација експропријатора.“ Уосталом они људи који веле за себе да су хришћани немају права да вичу ни против „деобе,“ јер Нови Завет проповеда комунизам у „најгрубљој“, најпробитнијој форми, а прве хришћанске општине, које имаћаху још „сасвим чисто учење“, вршиле су „деобу“ са највећом потпуношћу и као да су је чак и на жене распростирале.

Посматрајмо садашње прилике. Ко може порицати да већина људи живи у најжалоснијим приликама и да само једна мањина има средства да живи човечним животом? Сумњивце упућујемо на статистику, чије цифре не трпе никакве противречности и о којима се мора водити рачуна.

Али економска неједнакост по себи није овде најгора ствар. Рад ствара сва богатства и када би они *који не раде* били сиромашни, таква би неједнакост још имала свога оправдања; но у ствари је сасвим *обрнуто*. Као што је непобитно доказао нацијонални економ

Џон СтUART Миљ, који код буржоазије важи као ауторитет, у данашњем друштву средства за живот и уживање распоређена су у *обрнутој* сразмери према уложеном раду. Ко највише ради, има просечно најмање; ко мало ради или ни мало не ради а *друге* непосредно или посредно плаћа да раде за њега, тај има много. Сиромаштво је за рад, богаство за нерад; радници који стварају тако звано национално богаство, искључени су од њега, оно је монопол нерадника. Овим је неједнакост већ постала неносна неправда. А ова је неправда *жиг* срамоте на нашој многохваљеној цивилизацији. Сваки онај, у коме још није утрнула *бар* искра праведности, мора тежити да збрише ову срамоту са модерне цивилизације. Палијативне мере, које додирују само површину, које сузбијају само симптоме, у ствари погоршавају зло; овоме злу мора се у корен ударити, оно се мора из корена уништити. *Све богаство је плод рада*, тако учи народна економија — *рад треба да пожње плод рада*, то је право, то тражи социјална демократија. Данашња неправда произилази отуда, што рад не ради за себе, што се он за надницу мора продавати нераду, те га овај експлоатише. Једном речју: Данашња неправда произилази из *система најамнога рада*. Ове неправде нестаће само онда, када рад престане радити за нерад а почне радити *за себе*.

Али је појединачан рад непродуктиван; као што смо видели, рад се по суштини својој мора обављати заједнички. — Дакле: *заједнички рад на корист свакога појединца — заједнички рад и заједничко уживање плодова рада*. То ми хоћемо на место данашњег експлоататорског система. Социјалистичко удружење на место најамнога рада!

„Ама где оста капитал?“ Тамо где му и јесте место — код *рада*. Сваки капитал постао је једино *радом*. Сваки капитал треба да постоји само *за* рад. Шарлатани нам до душе причају, да капитал ствара вредности као и рад — пробу је лако извести; нека обожаваоци капитала саберу сав свој капитал, или ако хоће капитал целог света, на једну гомилу, и после једне године дана неће се ту наћи ни једна пара вишка вредности, чак ће вредност те масе новца знатно опасти. Капитал није само дете рада, он не може ни расти ни опстати без рада. Капитал нема *никакво* право према раду, док рад има према капиталу право *својине*. Владајући начин производње *обрнуо је* природни однос између рада и капитала, и рад је учинио робом капиталовим. Одиста зар нам најамни рад није ропство? Зар је модерни најамни радник нешто слободнији од античкога роба тиме што може да мења господара? Зар њега глад не везује и немилосрдније за рад него и најчвршћи

гвоздени ланац? „Ипак“, одговара нам се, „радници су данас у много бољем положају него у ранијим столећима“. Да ли је ово тачно или није, то остављамо на страну. Чак и кад би то било тачно, не би ништа доказивало. Социјалдемократски радник не тражи *побољшање*, већ *изравнање*. Он неће више да ради за *другога*; он хоће, да сваки подједнако ужива плодове рада и благодети културе. Он има довољно логике и смисла за праведност, те неће за себе тражити никакав владајући положај, али се исто тако неће задовољити ни потчињеним положајем.

Даљи опстанак данашњег начина производње угрожава даљи опстанак друштва. Капиталистичка крупна производња била је један напредак, али је она постала сметња. Она више не одговара економским потребама друштва, т. ј. целог друштва — а не оне незнатне мањине привилегисаних који се радо називају „друштво“ —: али и без обзира на неправилну поделу производа рада овај начин производње није у стању да пружи свима члановима оно што им је потребно за одржавање и уживање човечна живота, и мора већ с тога бити замењен једном вишом формом „производње, која овај услов може да испуни. А ово може учинити само *општа државна производња*, социјалистичка организација рада, која је концентрисани целокупни

капитал друштва употребити на корист целог друштва.

Прекор, који нам се упућује, да ми хоћемо да срушимо све што постоји, па да затим на рушевинама поново подижемо фантастичну нову грађевину, проста је заблуда, која потиче отуда што се тачно не разликује и строго не двоје друштво од привилегисане мањине. Ми хоћемо да уклонимо само ово што смета здравом развиту друштва, хоћемо да учинимо само да се интереси велике већине не жртвују више интересима мањине и да, на место привилегија појединаца, на место политичко-социјалног монопола, *право и интерес свију учине правду највишим законом у држави и друштву*. Оно што се преживело, што више не задовољава развијене културне потребе друштва, не треба више да закрађује ваздух и сунце напредном новом животу. Ми хоћемо органско даље развиће наше културе, које спречава данашња класна владавина. Ко би данас предлагао укидање машина, поновно увођење средњевековне ситне индустрије, био би проглашен за будалу; јер је свакоме познато, да је после оне ситне производње дошла једна издашнија метода производње, крупна индустрија. Али ко би у Средњем Веку, па чак и у половини 18-тог века, рекао, да је ситна производња преситна и неиздашна, да она мора бити збрисана с лица земљина

једном индустријском револуцијом, иза које ће наићи други систем производње, њему би се рекло нешто слично ономе што нама говоре фанатици данашњег друштвеног поретка или боље друштвеног непоретка. Ко после педесет година буде тражио поновно завђење данашњег стања, доћи ће у опасност да позна „луду кућу“. А нас, који тражимо реформе данашњег стања, нас клеветају и гоне! Па ипак је исто тако сигурно и нужно да данашњи начин производње буде истиснут и замењен једним *вишим*, као што је средњевековни начин производње истиснут и замењен данашњим. Нисмо ми *утописти*, *непрактичне сањалице*, као што нас радо називају. Овако би се могли назвати баш *они*, [који пролазне форме сматрају за вечите и мисле да их насилним мерама могу спасти од пропасти. Ми не постављамо никакве нарочите принципе, по којима хоћемо да укалупимо кретање и развијање друштва. Наша теоријска начела не почивају ни на каквим „идејама“ или „принципима“, које је „пронашао“ овај или онај реформатор света. *Она су само општи израз стварних односа једне класне борбе, једнога историјског покрета, који ми својим рођеним очима посматрамо.*

После овога наш ће програм свакоме бити јасан. Колико је тачно тврђење, да је економска зависност радничке класе од капитала

узрок беде и ропства у свима формама (на име и политичке неслободе), лако је доказати једним простим примером. Претпоставимо да се једном народу даду све *политичке* слободе: опште једнако бирачко право, слобода штампе, удруживања и збора ит.д.; само систем капиталистичке производње, најамног рада остао је и даље — шта би било? Неједнакост: беда масе и несразмерно богатство неколицине постојали би и даље, већина народа која ради била би економски зависна од поседничке мањине, а ова економска зависност учинила би илузорним све политичке слободе, лишила би их сваке практичне вредности. Зар нисмо при скупштинским изборима довољно искусили, да је притисак, који капиталист врши над својим најамним робом, далеко јачи него притисак и најреакционарније државе?

Претпоставимо међутим обрнут случај: народу су *закраћене* политичке слободе, али је рад *слобођен* онако као што ми захтевамо, социјалистичком производњом и социјалистичком поделом производа рада осигуран „сваком раднику пук производ његова рада“, у колико то дозвољава интерес целог друштва — шта би тада било? Владајућа мањина изгубила би сва помоћна средства, којима је владала, а која имају свој корен искључиво у данашњем начину производње, у експлоатисању рада од стране капитала, а економска

независност омогућила би одмах маси народа да себи извојује и политичку независност. Наравно, ни један ни други случај не може у стварности наступити; јер је социјално питање нераздвојно од политичког, а паметно организовано друштво може се замислити само у *слободној држави*.

Кога већ не гуши, не понижава гвоздени јарам данашње класне државе? Шта вреди народ данас? Један владалац жели да отме земље свога суседа. Узалуд народ моли за мир. Онај тас теразија, на коме су жеље и срећа милијона, лак је као перце према другом тасу, на коме је воља и ћуд појединца. Ратни бес разуздан је, хиљаде плате смрћу, стотине хиљада бедом. *Треба ли тако да буде?* Социјална демократија хоће да се не воли *никакав* рат, сем одбране слобода и права народних; с тога она хоће да народ располаже *силом* (о неком „праву“ овде се не може ни говорити) *објављивања рата* преко својих представника.

Најснажнији део народа, људи у цвету живота, одвајају се од своје струке, уклањају се са свога корисног, плодног рада, увршћују се у стајаћу војску и уче се тамо слепој послушности. Шта је последица тога? Рат за ратом, у којима се све страсти разуздавају а морал се уздрма у својим основима. Треба ли тако да буде? Социјална демократија хоће

да се укине *стајаћа војска*, ово средство поробљавања и освајачке жудње, а, у колико још постоји могућност рата, да се организује на место стајаће *народна војска*. Сваки грађанин треба да се још из младости вежба у оружју и да се припреми за војничке задатке. *Кад сваки грађанин постане војник, тада је и сваки војник грађанин*, и тада неће више бити тиранина, који би могао злостављати цео народ.

Сада је *васпитање* привилегија мањине, па и из ове мањине се не стварају *људи*, већ *извршиоци класне владавине*. Велика већина народа добија сасвим недовољно васпитање, њу с планом ометају у развијању њених способности, јер један правилно и људски васпитан народ не би трпео садање политичке и социјалне прилике. Јер образовање — истинско образовање, а не систематско запарловање и псећа дресура, које се данас тако радо продају под именом образовања — мати је слободе, правде и једнакости, а зато се такво образовање не слаже са опстанком данашње класне државе. — Социјална демократија хоће што је могуће више образовање за све и свакога: подједнаку, бесплатну наставу у народним и вишим школама (реалне и стручне школе, гимназије, академије, универзитети). Она полази са гледишта, да је циљ државе да се брине и о телесном и о духовном благостању

својих грађана; *социјалдемократска држава је у првој линији један велики општи завод за васпитање.*

У данашњој класној држави *правда* је права поруга на ово име. А и како се може говорити о правди у данашњим приликама, које и у опште и појединачно, у својој суштини и у својим појавама, бију по цику и најпростије захтеве праведности? Само лицемерство или безумна недоследност може окривљавати индивидуе за оно што је или призната пракса и морал у држави и друштву, или нужна последица неиспуњавања дужности од стране државе (оскудно образовање), наопакога друштвеног уређења (сиротиња). Неправда, на којој се данас оснивају држава и друштво, чини те и данашње установе, чији је задатак чување и задовољење правде, постају сушта слика неправедности. Треба ли да буде тако? Социјална демократија хоће да судови представљају истинску правду и у слободној народној држави, којој тежи, она ствара неопходан предуслов за то. Као што народ има право да доноси законе (законодавство), да их *извршује* (влада и управа), тако треба да има и право да их *примењује* (правосуђе). Правосуђе мора бити слично законодавству, влади и управи, одузето из руку привилегисаних лица, сталежа и класа, које жртвују праведност и опште интересе својим посебним интересима. Док једно ра-

зумно и природно државно и друштвено уређење уклањањем правих узрока не искорени сасвим такозване преступе и злочине, који су у ствари само *друштвене болести*, у колико нису постали услед *физичке болести*, социјална демократија тражи народне судове (народне и изборне) и *бесплатност* свакога суђења и свију спорова. Народни судови, којима ми тежимо, разликују се од данашње пороте, као што се данашња држава разликује од народне државе. Порота не треба да буде монопол поседничких класа, она не треба да буде средство за инсценирање оних срамних комедија од правде: *класних судова*, где представници поседничке класе суде представницима опљачканог народа и застиру своју класну мржњу и своје класне интересе у тогу закона — не, слободним, општим избором поротници треба да се бирају из средине *исколупнога народа*, на посао да порота у истини постане *народни суд*!

У општини, која је држава у држави, покоравање потчињене већине специјалним интересима владајуће мањине истиче се још опипљивије него у држави, јер су владајући и потчињени једни другима ближи, у непосредном, личном додиру. Владајућа мањина порезује по своме нахођењу потчињену већину, сваљује на њу главни порески терет, искоришћује приход за себе а „бедноме, порески

оптерећеноме плембсу“ добацује само по коју мрвицу. Знојем радника она подиже за богаташку децу „више“ васпитне заводе, који су радничкој деци неприступачни, да би задовољила своје прохтеве подиже позоришта, са чијих прагоза одбија раднике улазна цена, што сада, истина, и није никаква штета за њих, пошто модерно позориште — изузетци потврђују правило — служи најпоқваренијем укусу, од њега су буржоаске класе створиле нешто мало финију проститутску радњу. Кратко: владајућа мањина ради у општини по истим егоистичним, опште штетним начелима као и у држави Томе се мора помоћи. Социјална демократија тражи, како за државу тако и за општину, опште, једнако, слободно и непосредно бирачко право; потпуну равноправност и једнакост, како у држави тако и у општини: *слободну општину у слободној држави.*

Али да би држава и општина постале оно што треба да су, т. ј. да би постале удружења слободних и равноправних људи, који у братској солидарности и братском заједничком раду, један за све, сви за једнога, теже да створе што је могуће веће духовно и телесно благостање, нужно је, да се измене *економске основе данашњег друштва*; јер на њима почивају [данашња држава и данашња општина, чије су злоупотребе и неправде само

нужна последица *друштвених* и *привредних* злоупотреба и неправди.

Какву нам слику пружа данашње *друштво*?

Рат, право песнице, влада како међу народима, тако међу појединим класама и појединим људима. *Капиталистичка производња* донела је рат између буржоазије и радника, *конкуренција* је донела рат између буржова и буржова, између радника и радника. Социјална демократија хоће да прекине овај *тајни рат*, овај *рат свију против свију*. Она хоће мир међу људима, мир међу народима, мир међу класама. Али се не можемо надати миру све дотле, док постоји *узрок*, који ствара ово ратно стање.

Узрок је овај пак у данашњој *класној владавини* са њеним најамним ропством, са њеном економском пљачком, њеним индустријским трговачким и новчаним кризама, њеним берзанским швиндлерајима, са њеним преварама у свима пословима, са њеним бофлуком у телесним и духовним животним намирницама, њеним штрајковима и избацавањима радника из радионица, са њеним убијањем радничких маса глађу, са њеним зараженим становима и радионицама и „чудотворним“ магазицама.

На основи најамног система подиже се *циновска грађевина* данашњих друштвених и државних установа за поробљавање и експлоатисање радног народа — Цвинг-Ури пролета-

ријата, мрачна *бастилја* класне државе, која спутава тело народно, убија му мисао, крши и упропашћује карактер, а своје топове окреће на свакога, ко не пада у прашину пред владајућом неправдом.

Најамни систем мора дакле пасти, да би у друштву завладали мир, поредак, слобода, правда! Захваљујући најамном систему и монополисању средстава за рад, (алати, машине, земљиште, рудници, железнице и т.д.) од стране једне мањине, рад, творац све друштвене вредности и свега богатства, осуђен је на немаштину и потчињеност. Послодавац се богати радом својих најамних робова, којима он у виду *наднице* плаћа само један део њиховога рада; неисплаћени остатак трпа он у џеп као „профит“ — обична крађа, која се од осталих крађа разликује само тиме, што се према данашњим класним законима не кажњава. Или зар постоји каква стварна разлика између *послодавца*, који „својим“ радницима закида један део производа њиховога рада и присваја га себи, и „хуманог“ *шумског разбојника*, који се задовољава тиме, што је логиком пиштоља олакшао путника само за половину његове кесе, а пред законом ипак остаје разбојник те разбојник?

Данашњи начин производње, који се заноси на најамном систему, ствара на једној страни нагомилавање поседа у рукама мањине

и корупцију ове мањине; на другој пак страни осиромашавање маса, пауперизам. Радник у сред богатстава, која сам ствара, не може да подмири ни најнужније своје потребе; оскудица, нездраве радионице краду му животну снагу, као што му послодавац краде производ његовога рада; њега очекују туберкулоза и прерана смрт; он не зна за породични живот, јер, пошто му надица није довољна, морају и жене и деца ићи у фабрику; за његове одрасле клери у изгледу је кратак сјајни крах *проституције*; или дуга и тешка патња жене пролетерске.

Ко год осећа притисак овога злог стања, недостојног за културне људе, сложиће се с нама и узвикнути: доле са најамним системом!

Доле са најамним системом! — то је основни захтев социјалне демократије — алфа и омега наше агитације. На месту најамнога рада и класне владавине треба да ступи друштвени рад, асоцијација (кооперативна производња.) *Средства за рад не смеју бити монопол једне класе, већ опште добро свију.* Не сме бити ни експлоататора ни експлоатисаних. Регулисање производње и подела производа у интересу целог друштва. Укидање, како данашње производње, експлоатације и пљачке, тако и данашње трговине, која је у ствари само превара.

У поретку равноправности потребни су радници за извршивање радова који су потребни

целокупном друштву. На место послодаваца и њихових било покорних, било бунтовних најамних робова: *слободни другови!* Рад не може више бити ничија невоља, јер је свачија дужност. Човечан живот свакоме *ко испуни своје дужности према друштву*. Глад од тада неће бити проклетство рада, већ казна за лењштину.

А да би се све ово остварило тражимо *народну државу* — државу свију и за све, разумно и праведно организовано друштво у државу; општи завод за осигурање среће и васпитања: братску заједницу слободних и равноправних људи.

После свега овога излишно је претресати постављене захтеве у другом делу нашега програма. Они су по себи разумљиви за свакога полуобразованог и за свакога ко може да мисли. Као и свака партија и класа, која се икада бунила против владајућег зла, чије је уништење поставила за свој циљ — тако се и социјална демократија исмева и клевета од стране себичних и слепих присталица данашње наопаке државе и наопаког друштва; она хоће, веле нам, неред, класни рат, уништење својине, разорење породице, разорење васпитања, животињско чулно уживање, најдубље понижење жене! Потпуније и дрскије не може се истина извитоперити, него што је то овде учињено. *Данашње друштво потура нама своје*

сопствене злочине, због којих смо га и осудили на смрт

Неред *влада*, — социјална демократија хоће *ред*

Рат и класна борба *постоје* — социјална демократија хоће *мир* и *хармонију* интереса — *укидање класне борбе укидањем класа*.

Својина је данас *лаж* за већину људи, а *пљачка* за мањину, за коју није *лаж*. Социјална демократија хоће *својину* за *свакога*. Социјална демократија хоће да својина постане једном истинска *јава*, хоће да осигура раднику у друштву *цео производ његовога рада* и да коренитим мерама из основа поремети капиталистички *пљачкашки систем*.

Данашње друштво *растура породицу* — социјална демократија хоће да поново *васпостави породицу*, *укидајући неморалну класну владавину*.

Држава и друштво *такмиче се* данас међу собом, да *угуше* *клице образовања* у човеку, да огромну *већину* народа *духовно* и *телесно онеспособе*, да *владајућу мањину корумпирају* — социјална демократија хоће *подједнако* и *што је могуће боље васпитање* за *сваку индивиду-у*; она хоће да свима људима створи *могућност* да *потпуно развију* све своје *способности*; *помагање уметности* и *науке*; *уметност* и *науку* хоће да учини *општим добром* народа.

Захвљујући оваквом стању у друштву и

држави данас је жена обесправљена и у небројеним случајевима осуђена на *брачну или ванбрачну проституцију*, односи полова са свим су неприродни и неморални — социјална демократија хоће *еманципацију жене*, као и човека; *она тражи потпуну политичку и социјалну равноправност жене и човека*; она хоће укидање проституције, па било да се ова појављује под засторима брака, било да се бестидно развија на улици.

Доста. Водећи рачуна о стварним околностима, не јурећи за утопистичким лажним звездама, већ оснивајући своје захтеве на тековинама културе, ми тражимо *укидање класне државе, класног законодавства, класне владавине*.

Наш је циљ: *слободна народна држава са економском и политичком равноправношћу; слободно друштво са друштвеним радом. Благостање свију једини је наш државни и друштвени циљ*.

Да бисмо дошли до овога циља, морамо се *организовати*. Без једноставне организације нема успешне пропаганде, нема успешне акције. Једноставна организација је прикупљање снага, њихово концентрисање *у једну најважнију тачку*. Усамљеност чини свакога појединца немоћним; распарчане снаге не представљају *никакву снагу*. Удружење не сабира просто појединце, не, оно *умножава снаге*.

Али су економске па према томе и политичке прилике у суштини *једнаке су свима културним земљама*. Ниједна држава није данас одвојена од других каквим кинеским зидом. У пркос још вештачки одржаним границама све културне земље имају заједнички развитак, заједничку историју. Свака земља утиче на остале и изложена је њиховом утицају. Отуда су данас све партије више или мање *интернационалне*. А наша је партија интернационална још у вишој мери него остале, јер она не зна за националне границе, и стојећи на чисто човечанском гледишту, примењујући на све чисто човечанско мерило, у члановима разних нација гледа само *људе, браћу*. Ма да је најближе непосредно поље нашега рада у оној држави, чији смо грађани, ипак ми не заборављамо наше светско грађанство, *опште збратимљење људи*. Где год се води борба за ствар раднога и потлаченог народа, ту се води борба за *нашу* ствар, то је наше уверење.

Ето, то је наш програм.

Ми хоћемо *праведност* и боримо се против *неправде*.

Ми хоћемо *слободан рад* и боримо се против *најамнога ropства*.

Ми хоћемо *благостање свију* и боримо се против *зла и беде*.

Ми хоћемо *образовање свију* и боримо се против *незнања и варварства*.

Ми хоћемо мир и ред и боримо се против *бијања народа, против класнога рата, против феудалне анархије*.

Ми хоћемо *социјалистичку народну државу* и боримо се против *деспотске класне државе*.

Ко хоће исто што и ми, ко се бори против чега онога против чега се боримо и ми, нека риђе нама и нека ради свим својим силама а нашу ствар, за ствар социјалне демократије, за ствар човечанства, напред да отмено обеду!

